

A JOGKÉPESSÉG ‘ÁRNYALATAI’

A polgári jogi jogalanyiség fogalmának kiterjesztő értelmezése felé?

Navratyil Zoltán*

1. Bevezetés

A polgári jogi jogalanyiség köre, annak kezdete a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (Ptk.) alapján adott, azaz „[a] jogképesség az embert, ha élve születik, fogamzásának időpontjától illeti meg”.

Előfordulhat azonban, hogy a jogképességgel, az ember jogalanyiségával „[...] mint Voltaire a Jóistennel – csak köszönő, de nem beszélő viszonyban vagyunk!”¹ Utóbbi pedig ártani, biztos nem ártana.

Léteznek – elsősorban a külföldi jogi szabályozásokban, valamint a bírói gyakorlatban – tendenciaszerűen megjelenő és visszatérő jelenségek, amelyek a terhességmegszakítással, valamint az anyatesten kívüli művi megtermékenyítéssel (*in vitro* fertilizációval) összefüggésben alapvetően befolyásolják a – magzati és embriónális – jogalanyisággal kapcsolatos nézeteket. E jelenségek ugyan hosszú múltra tekintenek vissza, viszont napjainkban egyre gyakrabban és markánsabban fogalmazódnak meg, és kérdőjelezik meg a korábbi jogi szabályozást, valamint a korábbi bírói gyakorlatot.

Jelen tanulmány e jelenségeket kívánja kiemelni, a jogalanyisággal ‘beszélő viszonyt’ kíván kialakítani anélkül, hogy a terhességmegszakítással, valamint az *in vitro* fertilizációval kapcsolatos szabályozási módokat, nézeteket és vitákat részletekbe menően ismertetné.

* Egyetemi docens, PPKE JÁK.

¹ Salvador Dalí: *Egy zseni naplója*. Budapest, Helikon, 2019. 104.

2. Az életvédő szemlélet újjászületése az Egyesült Államokban

Érdekes elsőként az egyesült államokbeli jogi környezetet szemügyre venni, ahol az utóbbi években alapvető változások történtek, amelyek az embrionális, magzati élet védelmével függenek össze.

2.1. A korai joggyakorlat egységessége a Roe v. Wade ügy nyomán

Az Egyesült Államokban terhességmegszakítás tilalmának alkotmányellenességéről szóló 1973-as Roe v. Wade döntés² a kiindulópont. Ebben a szövetségi *Supreme Court* (SCOTUS) leszögezte, hogy a terhesség megszakítása a magánszféra körébe tartozik. Továbbá kitért arra is, hogy a magzat nem minősül személynek, tehát nincsenek alkotmányos alapjogai sem. A döntés alapján a tagállamok a magzati élet védelmében kizárólag a harmadik trimesztert követően hozhattak terhességmegszakítást tiltó jogszabályt.³

A szintén kiemelendő az 1992-es *Planned Parenthood v. Casey* ügy,⁴ melyben a SCOTUS megerősítette az anya reprodukciós szabadságával kapcsolatos jogokat. Kimondta, hogy a magzati élet ugyan védelmet érdemel, de e védelem az anya magánszférához és testi integritásához való jogával szemben alulmarad. Leszögezte, hogy mindenki szabadon dönt arról, hogy nemz-e gyermeket és kihordja-e őt, s szintén az anyatesten kívüli életképesség határához kötötte a terhességmegszakítást jogszerűen tiltó szabályozást, továbbá bevezette még az anya önrendelkezési jogával kapcsolatban az „aránytalan teher” („*undue burden*”) mércéjét is.⁵

Ha az ezekben – és a terhességmegszakítással összefüggő hasonló – az esetekben körülhatárolt reprodukciós jogosultságokat, és a tagállamok számára előírt kötelezettségeket az asszisztált reprodukcióra, s azon belül az anyatesten kívüli művi megtermékenyítésre vetítjük, akkor egy lényeges elem szembeötlővé válik. Az ügyek – bár kétségtelenül összefüggésben vannak a tradicionális családmodellek felbomlásával – kizárólag az *anyaméhben fejlődő* utódra vonatkoztak, a SCOTUS nem számolt az

² 410 U.S. 113 (1973).

³ Ez a testen kívüli magzati életképesség határának volt tekintendő. Consuelo G. Erwin: Embryonic Stem Cell Research: One Small Step for Science or One Giant Leap Back for Mankind? *University of Illinois Law Review*, No. 1. (2003) 224.

⁴ 505 U.S. 833 (1992).

⁵ Jennifer Baker: The War of Words: How Fundamental Rhetoric Threatens Reproductive Autonomy. *University of San Francisco Law Review*, Vol. 43., No. 3. (2009) 675–678. Ezekon kívül meg lehet említeni a *Skinner v. Oklahoma* [316 U.S. 535 (1942)] ügyet, amelyben a bíróság alkotmányellenesnek mondta ki a tagállam kötelező sterilizációt elrendelő törvényét, s deklarálta, hogy az utódnemzés szabadsága alapvető emberi jog. A *Griswold v. Connecticut* [381 U.S. 479 (1965)] ügyben a SCOTUS alkotmányellenesnek találta az állam fogamzásgátló szerek használatát tiltó szabályát. Az *Eisenstadt v. Baird* [405 U.S. 438 (1972)] ügyben hasonlóan döntött a testület. Az egyén joga eldönteni, hogy kíván-e gyermeket nemzeni és kihordani, függetlenül attól, hogy házas vagy egyedülálló. Janna C. Merrick – Robert H. Blank: *Reproductive Issues in America: a Reference Handbook*. Santa Barbara, ABC–CLIO, 2003. 5. <https://doi.org/10.5040/9798216984825>; John A. Robertson: *Children of Choice: Freedom and the New Reproductive Technologies*. Princeton, Princeton University Press, 1996. 36.

asszisztált reprodukció módszereivel, amelyek nyomán az anyatesten kívül is létezhet embrió.⁶

2.2. Radikális fordulat az évtizedes alapjogi gyakorlatban: a Dobbs-ügy

A terhességmegszakítással kapcsolatban a SCOTUS 2022-ben a Dobbs v. Jackson Women's Health Organization ügyben⁷ mérföldkőnek tekinthető döntést hozott, melyben teljes mértékben felülírta a korábbi precedenseken alapuló közel ötvenéves gyakorlatot.⁸ Az egyetlen olyan eset, amikor a testület a korábbi döntését egy alapjogi jogosultság megszorításának irányában változtatta meg.⁹

A döntés lényege, hogy a SCOTUS rábízta a tagállami jogalkotókra a terhességmegszakítás szabályozását, leszögezvén, hogy az abortuszhoz való jog nem áll a szövetségi alkotmány oltalma alatt. A változtatás indoka tömören az volt, hogy a 14. alkotmánykiegészítés nem terjed ki az abortuszhoz való jogra, nem védelmezi e jogosultságot, az nem gyökerezik mélyen a nemzet történelmében és hagyományában. A terhességmegszakítás minden egyéb alkotmányosan védendő cselekedettől különbözik, mert potenciális emberi élet megsemmisítését eredményezi.

Fontos ugyanakkor három lényegi elemet hangsúlyozni. Egyrészt a SCOTUS nem magának a terhességmegszakításnak a jogos vagy jogszerűtlen kérdésében foglalt állást, hanem a tagállamok döntési, jogalkotási szabadságát terjesztette ki erre a kérdésre.¹⁰ Másrészt azt sem mondta ki a testület, hogy a magzat alkotmányos értelemben embernek, személynek minősül teljes jogképességgel, de azt sem, hogy ne minősülhetne annak tagállami szabályozás alapján.¹¹ A döntés alapvető következménye volt, hogy ismét felszínre hozta az embrionális, magzati személyiség kérdését,¹² azzal, hogy immár nem áll az abortuszhoz való – szövetségi – alkotmányos jog a embrionális, magzati

⁶ Lee M. Silver – Susan Remis Silver: Confused Heritage and the Absurdity of Genetic Ownership. *Harvard Journal of Law and Technology*, Vol. 11., No. 3. (1998) 594.

⁷ 142 S. Ct. 2228 (2022).

⁸ Sarolta Molnár: US Constitution and the Notion of Family. The Risks of the Supreme Court's Judicial Activism through Family and Privacy Cases. *Pázmány Law Review*, Vol. 11. (2024) 11. <https://doi.org/10.55019/plr.2024.1.81-99>

⁹ Rebecca Feinberg: Transcript: The Future of IVF Post Dobbs. *Journal of Law and Health*, Vol. 37., No. 1. (2023) 1. Az ügy Mississippi tagállamból indult útjára, melynek joga tilalmazta a terhesség megszakítását a magzati fejlődés tizenötödik hetétől.

¹⁰ Lyle R. Strathman: Personhood Refutes Legalized Abortion. *The Human Life Review*, Vol. 50., No. 1. (2024) 28.

¹¹ Gerard Letterie – Dov Fox: Legal personhood and frozen embryos: implications for fertility patients and providers in post-Roe America. *Journal of Law and the Biosciences*, Vol. 10., No. 1. (2023) 3. <https://doi.org/10.1093/jlb/lsad006>

¹² Monika Jordan: The Post-Dobbs World: How the Implementation of Fetal Personhood Laws Will Affect In Vitro Fertilization. *UIC Law Review*, Vol. 57., No. 2. (2024) 253.; Cynthia Sooho: An Embryo is not a Person: Rejecting Prenatal Personhood for a More Complex View of Prenatal Life. *ConLawNOW*, Vol. 14. (2023) 112.

személyiséggel összefüggő jogszabályi rendelkezések útjában.¹³ Harmadrészt a testület nem foglalkozott az asszisztált reprodukción belül az *in vitro* fertilizációs eljárás során az anyatesten kívüli embriók jogállásával, illetve az *in vitro* embriókkal összefüggésben felmerülő kérdésekkel.¹⁴

2.3. A Dobbs-ügy hatása a tagállamokra: a ‘meg nem született gyermekek’

A 2022-es Dobbs-ügy óta több tagállam fogadott el olyan jogszabályt, amely kimondja, hogy az emberi élet a fogantatástól kezdődik.¹⁵ Hozzávetőlegesen 14 tagállam használja a ‘meg nem született gyermek’ (a törvényszövegek alapján: „*unborn child*”) kifejezést a megtermékenyülést követően, de ezek között van olyan – például Georgia állam –, amelyik az anyatesten kívüli, *in vitro* embriót kizárja ebből a körből.¹⁶

Számos tagállam valamilyen módon, de korlátozza a terhességmegszakításhoz való hozzáférést.¹⁷ E korlátok a teljes tiltástól a szigorúbb feltételeken át az enyhébb megszorításokig terjedhetnek, például büntetőjogi szankciók, társadalombiztosítási finanszírozás kizárása, időhatár kikötése, egészségügyi szempontok figyelembevétele stb.¹⁸

Néhány példán keresztül megvilágítva, Georgia állam 2022-ben hatályba lépett jogszabálya a terhességmegszakítás tilalmát a magzati szívverés megindulása után jogeltesnek tekinti, amelyet a fogantatást követő hatodik hétre tesz, és a személy fogalmába pedig beleérti a meg nem született gyermeket („*unborn child*”). Hasonló, a magzati szívhangra utaló jogszabályt hozott 2023-ban Dél-Karolina állam is, amely a személy fogalmát a megtermékenyítés pillanatához köti.¹⁹

Oklahoma terhességmegszakításra vonatkozó jogszabálya szintén kifejezetten meg nem született gyermeknek („*unborn child*”) nevezi a magzatot a megtermékenyülés pillanatától kezdve egészen a születésig. A terhesség megszakítására pedig kizárólag

¹³ Deborah J. Leffell: How ART Exceptionalism Exposes the Pretense of Fetal Personhood. *New York University Law Review*, Vol. 99., No. 1. (2024) 379.

¹⁴ Uo. 369.

¹⁵ A legszigorúbb szabályozást követő államok közé tartozik Alabama, Arkansas, Idaho, Kentucky, Louisiana, Missouri, North Dakota, Oklahoma, Tennessee, Texas, Nyugat-Virginia. Ezekben az államokban a terhességmegszakítás bűncselekménynek számít. Laura Hermer: Intentional Parenthood, Contingent Fetal Personhood, and the Right to Reproductive Self-Determination. *University of Michigan Journal of Law Reform*, Vol. 57., No. 2. (2024) 295–296. <https://doi.org/10.36646/mjlr.57.2.intentional>; Leffell i. m. 386–387. A tagállamok továbbra is a magánélethez való jog (*privacy*) mentén érvelnek polgári jogilag. John Dinan: The Constitutional Politics of Abortion Policy after Dobbs: State Courts, Constitutions, and Lawmaking. *Montana Law Review*, Vol. 84., No. 1. (2023) 34–35.

¹⁶ Hermer i. m. 291.

¹⁷ Feinberg (2023) i. m. 2.

¹⁸ Vö. Kerry Lynn Macintosh: Dobbs, Abortion Laws, and In Vitro Fertilization. *Journal of Health Care Law and Policy*, Vol. 26., No. 1. (2023) 11–12., 15–17; Jordan i. m. 251.; Interactive Map: US Abortion Policies and Access After Roe. <https://states.guttmacher.org/policies/>

¹⁹ Jordan i. m. 267. Ugyanitt a tagállami *supreme court* gyermeknek minősítette a magzatot, és büntetőjogi szankciót alkalmazott az anyával szemben, aki a harmadik trimeszter alatt kábítószer fogyasztott, amely kimutatható volt a magzati szervezetben, s ez okozta a halálát.

akkor kerülhet sor, ha az az anya életét veszélyezteti;²⁰ nincs lehetőség abortusz végzésére akkor sem, ha a terhesség például erőszak következménye, vagy ha a gyermek vérfertőző kapcsolatból származik. Arkansas vagy Kentucky államban is teljeskörű – büntetőjogi – tilalom érvényesül.²¹

Külön említést érdemel Idaho állam, ahol a jogszabály kizárólag akkor engedi meg a terhesség megszakítását, ha a terhesség fennmaradása anya halálához vezetne.²² E jogszabály azonban 2022-ben, a Dobbs döntést követően összeütközésbe került egy szövetségi szintű jogszabállyal (*Emergency Medical Treatment and Active Labor Act* – EMTALA), amely minden egészségügyi intézményt arra kötelez, hogy sürgősségi osztályukon a beteg állapotát stabilizálják, ha annak elmaradása halálhoz vagy egészségkárosodáshoz vezetne. Idaho állam jogszabálya viszont kizárja az abortusz lehetőségét akkor, ha csupán az anya egészségének megőrzése a cél. Tehát sürgősségi ellátás során is csak akkor lenne végezhető terhességszakítás, ha az anya életét kellene megmenteni. A szövetségi igazságügyi minisztérium (*Department of Justice*) 2022-ben pert indított a tagállam ellen, s a szövetségi *district court* előzetes végzésében megtiltotta Idaho jogszabályának kikényszerítését, helyt adva ezzel az EMTALA-ban foglaltaknak. Az ügy a SCOTUS elé került volna, de a testület végül a 2024 nyarán hozott döntésében nem fogadta be az indítványt.²³

Összességében elmondható, hogy sok tagállamokban találunk olyan szabályokat, amelyek a *testen belül* fejlődő magzati életet védik, s ezzel a szemlélettel egyértelműen a személy fogalmát terjesztik ki a magzatra is. Hozzá tartozik ugyanakkor ehhez, hogy egy folyamatosan mozgásban lévő területről van szó, ha a tagállami jogalkotási folyamatokat szemléljük, de látható, hogy a Dobbs-döntés radikális változást hozott a magzati élet védelme tekintetében tagállami szinten. Jelenleg számos tagállam jóval szigorúbb szabályozást követ, mint például az európai államok többsége.

3. Aggályok az anyatesten kívüli embrió tekintetében a Dobbs-ügy következményeként

Határvonalat kell húzni az anyatesten belül, és *in vitro* fertilizáció során az *anyatesten kívül* fejlődő embrió között, mivel testen kívüli művi megtermékenyítés esetén az *in vitro* embriókkal kapcsolatos kérdések kimaradtak már az évtizedekkel ezelőtti 'pro-life'– 'pro choice' vitákból is.²⁴ A SCOTUS által eldöntött Dobbs-ügy sem tért ki arra 2022-ben, hogy a terhességszakítással összefüggő jogszabályi változások mennyiben érintik az asszisztált reprodukciós technikák közül a testen kívüli megtermékenyí-

²⁰ Oklahoma Statutes. tit. 63 § 1–745.32.

²¹ Arkansas Code Annotated § 5–61–404(a); Dinan i. m. 34.

²² Idaho Code § 18–622.

²³ Moyle v. United States, 603 U.S. _ (2024) Docket No. 23–726 (06/27/2024); Aliza Rosen: Important Abortion Cases in a Holding Pattern Following SCOTUS Decisions. (Published: July 03, 2024) <https://publichealth.jhu.edu/2024/scotus-mifepristone-and-emptala-decisions-explained>

²⁴ Eli Y. Adashi – Daniel P. O'Mahoney – I. Glenn Cohen: Assisted Reproduction Post-Dobbs: The Prospect of Legislative Protection. *Fertility & Sterility Reports*, Vol. 4., No. 2. (2023) 128. <https://doi.org/10.1016/j.xfre.2023.02.005>

tést.²⁵ Két különböző jelenségről van szó, s ebből fakadóan a szabályozási tendenciák is különbözőek.

3.1. Többlettényezők az *in vitro* embrió tekintetében

Az *in vitro* fertilizációs eljárás nem terhességmegszakítás, nem az élet kioltását célozza, hanem épp ellenkezőleg, az élet keletkezését, a várandósság elősegítését. Ennek ellenére az eljárás szükségszerűen magában hordoz olyan elemeket, amelyek az élet védelmének kérdéseit vetik fel, de más körülmények között.

Ez a tény az Egyesült Államokban is bizonytalan helyzeteket eredményezett a következők miatt.²⁶ A testen kívüli embrió – az eljárás sajátossága miatt – gyakran van kitéve veszélynek, károsodás kockázatának, illetve megsemmisülésnek.²⁷ Az eljárás során gyakran több embriót hoznak létre, mint amennyi beültetésre kerül, s ezeket az embriókat egy esetleges későbbi beültetés céljából bizonyos ideig fagyaszttva tárolják. Újra kell gondolni, hogy mi történjen például akkor, ha a fagyaszttva tárolásra előírt jogszabályi idő lejár? Vagy a szülők kéri az embriók megsemmisítését? Esetleg többes terhesség során kell ún. szelektív terhességmegszakítást végezni az eljárás sikeressége érdekében? Egyáltalán szabad-e több embriót visszaültetni, amely önmagában is a vetélés – a testen belüli magzati élet megsemmisülésének – kockázatát hordozza magában? De ide tartozhat az ún. preimplantációs genetikai diagnosztika is, melynek során az embrió szintén megsemmisülhet. S a preimplantációs diagnosztika folyamatosan fejlődik, több szempont szerint is lehetőséget ad például az embriók közötti szelekcióra.²⁸ Ezekre az esetekre vonatkoznak-e a terhességmegszakítással összefüggésben, az emberi élet keletkezéséről, a jogalanyiságról elfoglalt tagállami jogalkotói álláspontok?²⁹

Ha az Egyesült Államokat vizsgáljuk, akkor nincs szövetségi szintű szabályozás az egész asszisztált reprodukció tekintetében sem, és alapvetően piaci igények határozzák meg e területet, amelyek eleve az eljárás sikerességét, hatékonyságát tekintik mérvadónak. Így például jogszabályi szintű szabályozás nincsen arra vonatkozóan, hogy mennyi embriót lehet létrehozni és beültetni egy eljárás során, és ezzel a többes

²⁵ Macintosh i. m. 2.

²⁶ A terhességmegszakítás kérdésén kívül jelenleg 37 tagállam tiltja büntetőjogilag a magzatölést, magzatelhajtást (*fetal homicide*), de ezek a jogszabályok nem vonatkoznak az *in vitro* fertilizáció során létrejött testen kívüli embriókra. Paul Benjamin Linton: In Vitro Fertilization, State Wrongful Death Statutes and State Fetal Homicide Statutes: The Reaction to LePage v. Center for Reproductive Medicine. *Issues in Law & Medicine*, Vol. 39., No. 1. (2024) 54–55.

²⁷ Eva C. Feinberg et al.: An Egg is Not a Chicken and an Embryo is not a Child. *Fertility and Sterility*, Vol. 121., No. 5. (2024) 752. <https://doi.org/10.1016/j.fertnstert.2024.03.013>

²⁸ Edward. R. Grant: The Short-lived Verdict in Le Page v Center for Reproductive Medicine: Why ‘Personhood’ Matters in the Regulation of Assisted Reproductive Technologies. *Medical Law Review*, Vol. 32., No. 3. (2023) 406. <https://doi.org/10.1093/medlaw/fwae020>

²⁹ Macintosh i. m. 2.; Hermer i. m. 2.

terhességek kockázata, és egyes embriók megsemmisülésének a kockázata, bizonyos beavatkozásoknál a születési rendellenességek kockázata is növekszik.³⁰

3.2. Az embrió mint 'meg nem született gyermek'?

Ha az *in vitro* embrióra, mint emberi életre rávetítjük a terhességmegszakításra vonatkozó szabályokat, és személynek, 'meg nem született gyermeknek' tekintjük a megtermékenyülés pillanatától, akkor figyelembe kell venni ennek polgári jogi és büntetőjogi konzekvenciáit, felelősségi vonatkozásait is. Ez az *in vitro* fertilizációs eljárásokat szinte teljes mértékben hátrányosan befolyásolná,³¹ vagy ellehetetlenítené, s elkerülhetetlen konfliktusokkal járna.³² Például kinek a joga érvényesüljön, ha az anya és az *in vitro* embrió érdekei ütköznek; csupán egy petesejt kinyerésére legyen-e lehetőség; egy szándékos vagy gondatlan magatartás az embrióval szemben az anya, a pár, az orvos, vagy harmadik személy részéről milyen polgári és büntetőjogi következményekkel járjon, hiszen ha gyerekekről, emberről beszélünk, akkor például büntetőjogi szempontból az összes életellenes, testi épség ellenes tényállások felhívhatók. Tárolható-e fagyasztva az embrió, vagy esetleg az sértené-e valamilyen jogosultságát? Egyáltalán az egész eljárás tekinthető-e úgy, hogy embriók életét teszi ki valamilyen módon veszélynek azzal, hogy a testen kívül létrehozott embriók közül a legéletképesebb(ek) kerül(nek) beültetésre?³³

Nehezen képzelhető el, hogy magának az embriónak a *fizikai elhelyezkedése* megváltoztatná magának az embriónak a természetét. Ha a megtermékenyülés a védendő élet kezdetének pillanata, akkor ebből a szempontból irrelevánsnak lehetne tekinteni, hogy a megtermékenyülés testen kívül, vagy testen belül történt-e meg.³⁴ A Dobbs-ügyben hozott döntés következményei bizonytalanok.³⁵

Érdekes ugyanakkor, hogy még a terhességmegszakítást kriminalizáló tagállamok közül is sokan kivételt tesznek az asszisztált reprodukciós eljárásokkal kapcsolatban.³⁶ Azaz, amíg az anyatesten belül fejlődő embrió személynek, meg nem született gyermeknek minősül, addig az anyatesten kívüli embriót nem tekintik annak.

Hosszú időn keresztül volt megfigyelhető, hogy a jogi szabályozás szempontjából a meddő személyek, párok – a megbízók – gyermekszületéshez való érdeke volt a döntő,

³⁰ Romualdo Sciorio – Sandro C Esteves: Contemporary Use of ICSI and Epigenetic Risks to Future Generations. *Journal of Clinical Medicine*, Vol. 11., No. 8. (2022) 2136. <https://doi.org/10.3390/jcm11082135>

³¹ Jordan i. m. 282.

³² Linton i. m. 51.

³³ Jordan i. m. 285.; Perrine Ginod – Michael H. Dahan: Embryos as Unborn Children: the Alabama Supreme Court's Ruling and its Possible Impact for Legal Rulings in Other States. *Fertility & Sterility Reports*, Vol. 5., No. 2. (2024) 131. <https://doi.org/10.1016/j.xfre.2024.03.006>

³⁴ Hermer i. m. 292.

³⁵ Rachel Rebouche – Mary Ziegler: Fracture: Abortion Law and Politics after Dobbs. *SMU Law Review*, Vol. 76., No. 1 (2023) 30. <https://doi.org/10.25172/smulr.76.1.8>

³⁶ Leffell i. m. 389.

s nem annyira a meg nem született élet védelme.³⁷ Ugyanakkor találkozhatunk olyan jogszabályokkal, valamint bírósági döntésekkel, ahol e két tényező komoly kollízióba kerül.

4. Az *in vitro* embrió személy mivoltának megjelenési formái

Az *in vitro* embrió jogi státuszával kapcsolatban érdemes kicsit visszamenni az időben, ugyanis itt is egy napjainkig tartó folyamat rajzolódik ki, és fejlődik tovább.

Különösen a fagyasztva tárolt embriók jogállásával kapcsolatban döntően az Egyesült Államokban történt jogesetek bizonyítják a nehézséget. Ezeknek az ügyeknek a közös jellemzője, hogy a házas- vagy élettársak *in vitro* fertilizációs eljárásban vesznek részt, melynek során az anyatesten kívül létrehozott embriók lefagyasztása válik szükségessé, majd a felek házassága vagy kapcsolata felbomlik, s dönteni kell a fagyasztva tárolt embriók további sorsáról. Az eljáró bíróságok három irányból tudják megközelíteni a kérdést. Egyrészt a szülők reprodukciós jogai egymással kerülnek összeütközésbe, leggyakrabban az egyik fél a gyermekek megszületését akarja, míg a másik fél nem akar szülővé válni. Másrészt ezekben az esetekben élesen felvetődik az anyatesten kívül létrehozott embrió személy vagy dolog mivolta. Harmadrészt adott egy kötelmi jogi alap is, mert általában az *in vitro* fertilizáció és az embriók mélyhűtése előtt a szülőknek tenniük kell egy előzetes nyilatkozatot, melyben a házasság vagy kapcsolat jövőbeli lehetséges felbomlása esetére rendezik a mélyhűtve tárolt embriók sorsát. Több lehetőség közül van mód ilyenkor választani, lehet kérni az embriók saját célú felhasználását, megsemmisítését, adományozását.³⁸

4.1. Az embrió mint ‘köztes kategória’

Az első ilyen jogeset, ami egy tagállam legfelsőbb bírói fórumát elérte, a Davis v. Davis ügy 1992-ből származik.³⁹ A Tennessee államban élő pár házasságát a bíróság felbonthatta, de nem tudtak megegyezni a hét fagyasztva tárolt – genetikailag saját – embrió feletti ‘felügyeleti jogot’ illetően, s előzetes nyilatkozat sem állt rendelkezésre. Az anya a visszaültetésüket, illetve adományozásukat szerette volna elérni, az apa viszont nem akart genetikai szülővé válni, s kérte az embriók megsemmisítését. Az első fokon eljáró bíróság kimondta, hogy az embriók emberi lénynek („*human beings*”) minősülnek, s érdekük az, hogy megszülessenek.⁴⁰ Az állam legfelső bírósága ezzel ellentétben úgy határozott, hogy az apának jogvédte érdeke, hogy ne váljék akarata ellenére genetikai apává akkor, ha terhesség még nem következett be. Kimondta továbbá, hogy az emb-

³⁷ Emma Waters: Taming IVF’s Wild West. *The New Atlantis*, Vol. 76. (Spring 2024) 62.

³⁸ Mary Joy Dingler: Family Law’s Coldest War: The Battle for Frozen Embryos and the Need for a Statutory White Flag. *Seattle University Law Review*, Vol. 43. (2019) 295–296.; Allyson Wade: Using Contract Law to Resolve Frozen Pre-Embryo Disputes. *Maryland Law Review*, Vol. 81., No. 3. (2022) 1056–1059.

³⁹ 842 S.W.2d 588 (Tenn. 1992).

⁴⁰ Stanley H. Friedelbaum: Reassessing Family Relations Law: Issues and Inquiries in the States Courts. *Albany Law Review*, Vol. 68., No. 2. (2005) 245.

rió nem tekintendő embernek, sem a tagállami, sem pedig a szövetségi jog szerint, de dolognak sem. Egy 'átmeneti kategóriának' („*interim category*”) tekintette őket a bíróság, amelyek különös tiszteletet érdemelnek potenciális emberi mivoltuk miatt, tehát *speciális státuszt* határozott meg számukra a személy és a dolog kategóriái között.⁴¹

A Davis-ügy kivételnek tekinthető, az egyéb hasonló tényállás mentén hozott döntések lényeges hozadéka összességében az, hogy a bíróságok inkább a felek előzetes nyilatkozatát részesítik előnyben, s a tagállami jogalkotók is elfogadtak olyan jogszabályokat, ami az előzetesen tett nyilatkozat prioritását és kikényszeríthetőségét mondja ki. A megállapodás érvényességének elismerése a dologi jogi, tulajdonjogi elméletet erősíti az *in vitro* embriókkal összefüggésben.⁴²

Jogszabályi szempontból, de szintén kivételként érdemes megemlíteni Arizona államot, ahol ilyen esetekre a jogalkotói rendelkezés 2018-tól annak a félnek ad elsősorban rendelkezési jogot az embrió felett, akinek a szándékában áll, hogy az embrióból gyermek szülessen.⁴³ Ezzel a szabályozás figyelmet fordít az anyatesten kívüli embrionális élet valamilyen mértékű védelmére is.

4.2. Az embrió mint 'jogi személy'

Louisiana tagállam joga az, ami a szembeötlő módon különbözik a többi tagállamétól az *in vitro* embriók védelmét és jogalanyiságát illetően.⁴⁴ A jogalkotó még jóval a 2022-es Dobbs-ügy előtt 1986-ban különbséget tett a testen belül és a testen kívül fejlődő embrió között, észelve azt, hogy a Roe-ügyben a tagállamokra rótt korlátozás csak a testen belül fejlődő életre vonatkozik, az *in vitro* embrióra viszont nem.

A jogalkotó önálló 'jogi személyként' („*juridical person*”) definiálja az anyatesten kívül megtermékenyített petesejtet, az *in vitro* embriót. Az embriónak önálló identitása van, perben állhat és perelhető is. A jogalkotó elismeri személy mivoltát, felruházza *jogképeséggel*, s biztosít számára bizonyos jogosultságokat. A törvény az emberi lény kifejezést használja, s deklarálja, hogy az emberi embrió önálló entitás („*separate entity*”). Kimondja, hogy az embrió kizárólag reprodukciós célra használható fel, tulajdonjog nem állhat fenn rajta, s tilos a szándékos megsemmisítése. Az embriót *létrehozó párnak szülői jogosultságai vannak*, ennek esetleges hiányában az eljárást végző orvos

⁴¹ Egyéb hasonló tényállású precedensértékű ügy volt többek között: York v. Jones, 717 F.Supp. 421 (E.D.Va. 1989); Kass v. Kass, 91 N.Y.2d 554 (N.Y. Ct. App. 1998); 431 Mass. 150 (Mass. 2000); A.Z. v. B.Z., 725 N.E.2d 1051; J.B. v. M.B., 170 N.J. 9 (N.J. 2001) 783 A.2d 707; Litowitz v. Litowitz, 48 P.3d 261 (Wash. 2002); In re the Marriage of Witten, 672 N.W.2d 768 (Iowa 2003); Roman v. Roman, 193 S.W.3d 40 (Tex. App. 2006); In the Matter of the Marriage of Dahl and Angle, 222 Ore. App. 572 (Or. Ct. App. 2008); In re Marriage of Rooks, 429 P.3d 579, 581 (Colo. 2018); Reber v. Reiss, 42 A.3d 1131 (Pa. Super. Ct. 2012). Egyébként a 'köztes kategória', mint *sui generis* jogi entitás előfordul más államok precedens értékű jogeseteiben is, pl. Jocelyn P. v. Joshua P., 250 Md. App. 435, 250 A.3d 373 (2021); Findley v. Lee, No. FDI13780539, 2015 WL 7295217, (Cal. Super. Ct. Nov. 18, 2015).

⁴² Barry Brown: Reconciling Property Law with Advances in Reproductive Science. *Stanford Law & Policy Review*, Vol. 6. No. 2. (1995) 77.

⁴³ Arizona Revised Statutes § 25–318.03 (2018); Soohoo i. m. 103.

⁴⁴ Louisiana Revised Statutes § 9:121–9:133.

az embrió időleges gyámjának minősül, akinek a feladata megvédeni az embrió jogait. Az embrió adományozása lehetséges, de azt ‘örökbefogadó beültetésként’ („*adoptive implantation*”) nevesíti a törvény, amivel szintén az embrió emberi mivoltára utal. Ebben az esetben a szülők írásban lemondanak felügyeleti jogukról, s így járulnak hozzá az embrió örökbeadásához. Az ellenérték fejében történő embrió- és petesejt-adományozást a törvény kifejezetten tiltja.

Már a fogalom-meghatározás is különleges, mely szerint embriónak minősül a megtermékenyített petesejt, amely egyedi genetikai tulajdonságokkal rendelkezik, s az anyaméhben meg nem született gyermekké fejlődik.

A törvény kimondja, hogy biológiailag az embrió emberi lénynek minősül, s egyértelműen ki is zárja, hogy tulajdonjog álljon fenn rajta. Az *in vitro* fertilizációs eljárásban részt vevők számára az embrió tekintetében két lehetőség adott. Egyrészt szülői státuszt kapnak az embrió felett, ha ezzel egyetértenek. Másrészt, ha a páciensek szülői jogaikról lemondanak, ezzel tulajdonképpen az embrió más páciens általi – közhatalmi aktust magában foglaló – örökbefogadásához járulnak hozzá. Egyebekben az embrió örökbefogadása szinte mindenben azonos a már megszületett gyermekével, így annak nyílt vagy titkos formája is lehetséges, továbbá ugyanúgy szükséges hozzá alkalmassági vizsgálatot végezni és környezettanulmányt készíteni annak biztosítása érdekében, hogy az örökbefogadó szülők a gyermeknevelésre alkalmasak-e. Ez azonban azzal is jár, hogy amennyiben nem kerül sor az összes embrió visszaültetésére, akkor az embriókat létrehozó szülőknek szükségképpen le kell mondaniuk róluk, s örökbefogadásukhoz hozzá kell járulniuk, akkor is, ha nem akarják, hogy a genetikailag tőlük származó embriókat más személy szülje meg, s nevelje fel a gyermeket.⁴⁵

Abból az alapállásból kiindulva, hogy az embrió felett tulajdonjog nem gyakorolható, a törvény kifejezetten megtiltja az embriók megsemmisítését. Bevezeti viszont e tekintetben az életképesség kritériumát, s amennyiben az embrió bizonyos időn túl nem képes a továbbfejlődésre, akkor életképtelennek kell tekinteni, s ezzel megszűnik a jogi személy státusza is.

4.3. Az embrió mint ‘gyermek’

Alabama államban – amelyik a terhességmegszakítást tekintve büntetőjogilag az egyik legszigorúbb szabályozást követi – a tagállami legfelső bíróság 2024 februárjában a mérföldkőnek számító *LePage v. Center for Reproductive Medicine* ügyben kimondta, hogy az anyatesten kívüli embriók, a megtermékenyített petesejtek jogilag a gyermekkel esnek egy tekintet alá, s ha az embrió akár gondatlan magatartás folytán megsemmisül, akkor az egészségügyi intézmény egy gyermek haláláért tehető felelőssé.⁴⁶

A tényállás szerint a felperesek az egészségügyi intézményben *in vitro* fertilizációs eljárásban vettek részt, és az embriókat a beültetésig fagyasztva tárolta a klinika. Az

⁴⁵ Naomi R. Cahn: *Test Tube Families: Why the Fertility Market Needs Legal Regulation*. New York, NYU Press, 2009. 98.; Vö. June Carbone – Naomi Cahn: Embryo Fundamentalism. *William & Mary Bill of Rights Journal*, Vol. 18., No. 4. (2010) 1040.

⁴⁶ No. SC-2022-0515 (Ala. May. 3, 2024).

erre szolgáló helyiség azonban egy mulasztás miatt nem lett lezárva, s szintén a klinikán kezelt egyik páciens bement oda, s kíváncsiságból kinyitotta a fagyasztás céljára szolgáló tartányt, kivett néhány embriót tartalmazó tégelyt, de hirtelen el is ejtette azokat, mivel a tárolásra szolgáló folyékony nitrogén súlyos égési sérüléseket okozott számára. Az embriók – amelyek három páciensből származtak – megsemmisültek.

A döntéssel a bíróság elismerte az *in vitro* embriót mint személyt. A döntés ugyan nem tiltotta meg az *in vitro* fertilizációt, azonban azt követően a tagállamban működő egészségügyi szolgáltatók azonnal felfüggesztették e tevékenységüket. A tagállami jogalkotó gyorsan reagált, a döntést követő három héten belül jogszabályi szinten zárta a klinikák felelősségét ilyen esetek tekintetében.⁴⁷ Annak eldöntésével viszont a jogalkotó adós maradt, hogy az *in vitro* embriók – a bírósági döntésben megfogalmazott állásponttal összefüggésben – személynek minősülnek-e vagy sem.⁴⁸

Fontos ugyanakkor hangsúlyozni, hogy az alabamai döntés nem tekinthető jogilag a Dobbs-ügy következményének, mert itt *anyatesten kívüli embriókról* volt szó, nem pedig a terhesség megszakításáról. A bíróság egy módosításokkal hatályban lévő – igaz 1872-ben keletkezett – tagállami jogszabályt,⁴⁹ valamint a hatályban lévő tagállami alkotmány kiegészítését értelmezte, amely a – jogszabályi szöveg szerint – „gyermek”, „kiskorú” életének valamilyen jogellenes magatartás, mulasztás, gondatlanság következtében történő kioltásáról szól, s amely alapján a szülők sérelemdíjat követelhetnek.⁵⁰ Az eredeti törvényszöveg a gyermek fogalmába beleértette a meg nem született gyermekeket is. Ez alapján jutott arra a következtetésre a bíróság, hogy az anyatesten kívüli embriók anyaméhén kívüli gyermekeknek („*extrauterine children*”) tekinthetők, s az említett kifejezések minden meg nem született életre is kiterjeszthetők, függetlenül attól, hogy ezen meg nem született életetek hol – testen belül vagy kívül – helyezkednek el.

Érdekes ugyanakkor, hogy a precedens szerint gyermekekről van szó, a tagállami jogalkotó mégis immunitást biztosít a művi megtermékenyítést végző intézményeknek, tehát a probléma jól érzékelhető a jogalkotói szándék és a bírósági gyakorlat között.⁵¹

⁴⁷ Michelle J. Bayefsky: Protecting Access to Infertility Treatment in a Post-Dobbs United States. *Journal of Assisted Reproduction and Genetics*, Vol. 41., No. 7. (2024) 1713. <https://doi.org/10.1007/s10815-024-03158-x>; Sonia Suter – Naomi Cahn: Lawmakers Rushed to Protect IVF in Alabama – Why wasn't Abortion Afforded the Same Urgency? *The British Medical Journal*, 08 March 2024. 1. <https://doi.org/10.1136/bmj.q581>

⁴⁸ Vélhetően politikai okok is meghúzódtak a háttérben. Bryant Furlow: Alabama Supreme Court's "Extrauterine Children" Decision Alarms Oncologists and Fertility Experts. *The Lancet*, Vol. 25., No. 4. (2024) 423. [https://doi.org/10.1016/S1470-2045\(24\)00139-6](https://doi.org/10.1016/S1470-2045(24)00139-6)

⁴⁹ Wrongful Death of a Minor Act, 1872. Wrongful Death of a Minor Act, § 6–5–391, Alabama Code 1975. Nyilvánvalóan a jogalkotói szándék ekkor nem terjedt ki az asszisztált reprodukcióra, ahogy annak az egyetlen külvéleményt megfogalmazó bíró hangot is adott.

⁵⁰ Alabama Constitution of 1901, Art. I, § 36.06.

⁵¹ Nem egyedüli jelenségről van szó, például Indiana és Nebraska a terhesség-megszakítás területén kifejezetten megszorító államnak minősül, ugyanakkor az IVF területén megengedő a szemlélete. Indiana CODE § 16–34–1–0.5 (2022); Nebraska Revised Statutes § 28–396 (2006).

5. Két érdekesség a Európából az *in vitro* embrió jogalanyisága vonatkozásában

Egységes álláspont Európában sincsen.⁵² Azonban említést lehet tenni Németországáról, ahol a jogalkotó 1990-ben fogadta el az embrió védelméről szóló törvényt (*Embryonenschutzgesetz* – EschG), amely kifejezetten életvédelmi szempontból szabályozza az asszisztált reprodukciós technikákat.⁵³ Így például főszabály szerint kizárt az embrió fagyasztva tárolása, csak kivételesen lehetséges, akkor, ha az anyánál fellépő egészségügyi okokból kifolyólag csak később tudják visszaültetni, vagy például kizárólag annyi petesejt kerülhet megtermékenyítésre, amennyi majd beültetésre is kerül. Azaz a jogi szabályozás anyatesten kívüli embriók esetében is szigorú szabályozást mutat: az embrió emberi méltósággal rendelkező emberi lény.⁵⁴

5.1. Az élet keletkezése mint folyamat

Egy kuriózumnak számító német bírósági ítéletről érdemes szólni, amely kiválóan érzékelteti, hogy az emberi életnek, és az ehhez kapcsolódó jogi minőségnek vagy védelemnek a határai biológiai okok miatt a jog számára elmosódhatnak. 2010-ben a rostocki tartományi legfelső bíróság (*Oberlandesgericht*), világított rá arra, hogy biológiai tényeket milyen nehéz jogszabályi szinten megragadni.

Egy házaspár asszisztált reprodukciós eljárásban vett részt, a petesejteket megtermékenyítették a férfi ivarsejtjeivel, de rögtön ez után le is fagyasztották azokat, tehát az ivarsejtek végleges összeolvadásának folyamata, az embriók kifejlődése még nem történt meg. Ezek után a férj autóbalesetben tragikus hirtelenséggel elhunyt. Mivel az ivarsejtek lefagyasztott állapotban már élő voltak készítve az egyesülésre, az özvegy ezeknek a megtermékenyített petesejteknek a felhasználását, az eljárás folytatását kérte az egészségügyi intézménytől. A klinika megtagadta azt az ESchG azon rendelkezésére hivatkozással, amelyik büntetni rendeli, ha a petesejtet a férfi halála után termékenyítik meg az elhunyt hímivarsejtjeivel.⁵⁵ Ezek után a nő bírósághoz fordult, s

⁵² Vö. pl. Parillo v. Italy (No. 46470/11), Grand Chamber, ECHR 27 August 2015.; Gabriela Belova: Some Remarks on the Legal Status of Human Embryo. *Kutafin Law Review*, Vol. 6., No. 1. (2019) 11. <https://doi.org/10.17803/2313-5395-2019-1-11-002-012>; Urban Vrtacnik: (Legal) Status of Embryo in Biomedically Assisted Procreation. In: Peter Clark – Kamil Hakan Dogan (szerk.): *Contemporary Issues in Clinical Bioethics – Medical, Ethical and Legal Perspectives*. IntechOpen, 2024. 7–8. <https://doi.org/10.5772/intechopen.1002201>

⁵³ Embryonenschutzgesetz vom 13. Dezember 1990 (BGBl. I S. 2746).

⁵⁴ A Szövetségi Alkotmánybíróság (*Bundesverfassungsgericht*) korábban két döntésében foglalkozott ezzel, s annak a felfogásnak engedett teret, amelyik a magzatot jogilag is emberi lénynek tekintti és védelemben részesíti. Az anyatesten belül fejlődő embrió, illetve magzat, mint emberi élet, emberi méltósághoz és élethez való joga az alkotmánybírósági döntések értelmében az alkotmányból levezethetően alapjogi védelemben részesül. BverfGE 39,1 (1975); BverfGE 88, 203 (1993). Ezek az alkotmánybírósági döntések egyértelműen csak a terhességmegszakítással, ebből fakadóan az anyatesten belül fejlődő embrióval, magzattal foglalkoztak, az *in vitro* fertilizáció során az anyatesten kívül létrehozott embrióval nem.

⁵⁵ Erwin Bernet: Reproduktionsmedizin. (Aktuelle Rechtsprechung in Leitsätzen.) *Recht der Medizin*, 2010/4. 121. ESchG § 4 (1) 3.

az ügy az özvegy javára dőlt el. A bíróság indokolása szerint az ESchG rendelkezése azért nem alkalmazható, mert a megtermékenyített petesejtek esetében – függetlenül attól, hogy a megtermékenyülés folyamata még nem fejeződött be, *s embrió még nem fejlődött ki* – a férfi ivarsejtjei még annak életében fel lettek használva. A törvény értelmezéséből pedig a halál utáni felhasználás tilalma vezethető le, az az eset, amikor maga a megtermékenyítés történik a halál után. Ebből következik az is, hogy a megtermékenyített petesejttel a megtermékenyülés *folyamata* indult meg, ami nagyjából huszonnégy órát vesz igénybe, a petesejt és a spermium találkozásával kezdődik, és a sejtmagok összeolvadásával fejeződik be. E folyamat kezdetétől a hímivarsejt már nem izolálható a petesejtből, ahogy más hímivarsejt sem játszhat további szerepet a megtermékenyülésben.⁵⁶

Az eset alapján látható, hogy a bíróság az embrióvédelmi törvény tiltó rendelkezéseit is megszorító módon értelmezte, az élethelyzet *biológiai alapjait* vette alapul, amikor jogi indokolásában a megtermékenyülés – és ezzel tulajdonképpen az emberi élet – folyamat-jellegét hangsúlyozta.⁵⁷

5.2. Az *in vitro* embrió dologi jogi különállása

Hazánkban egy érdekes ellentmondás figyelhető meg ezen a területen. A magzati élet védelméről szóló jogszabály hatálya kizárólag a testen belül fejlődő magzatra vonatkozik.⁵⁸ Az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény (Eütv.) definíciója szerint embrió „[...] minden élő emberi embrió a megtermékenyítés befejeződése után a terhesség 12. hetéig”; magzat pedig „[...] a méhen belül fejlődő emberi lény a 12. hetétől”.⁵⁹ A jogszabály nyelvtani értelmezése alapján emberi lényről csak a tizenkettedik héttől beszélhetünk, de ebben az esetben is csak akkor, ha a magzat az anyaméhben helyezkedik el. Azaz – a nyelvtani értelmezésen túl, logikai értelmezés alapján – az anyatesten kívüli embrió nem emberi lény.

A jogszabály ezen túl kimondja, hogy „[a] testen kívül létrejött embriót a méhmagzat jogállása a beültetés napjától illeti meg”.⁶⁰ Fontos megjegyezni, hogy az Alkotmánybíróság a terhességmegszakításról szóló első döntésében elvi érveléssel mondta ki, hogy az Alaptörvény ('Alkotmány') szerint nem lehet semmit sem visszavenni az ember eddig elért jogi pozíciójából, a jogalanyiség köre nem szűkíthető.⁶¹ Az alkotmánybíróági állásponttal jól láthatóan ellentétes az Eütv. ezen rendelkezése, az, hogy a méhmagzati jogállás, és ezzel a magzat számára biztosított feltételes jogképeség az anyatesten kívüli embriót csak az anyaméhbe történő beültetéstől illeti meg. Az Eütv. rendelkezése

⁵⁶ Rainer Beckmann: OLG Rostock: Herausgabe von imprägnierten Eizellen nach dem Tode des Mannes. *Zeitschrift für Lebensrecht*, 2010/2. 56–57.

⁵⁷ Vö. Hámori Antal: Javaslat a még meg nem született emberi lény életének fokozottabb védelme érdekében. *Jogelméleti Szemle*, 2022/1. 50. <https://doi.org/10.59558/jesz.2022.1.36>

⁵⁸ 1992. évi LXXIX. törvény a magzati élet védelméről, 1. §.

⁵⁹ Eütv. 165. §.

⁶⁰ Eütv. 179.§ (3).

⁶¹ 64/1991. (XII.17.) AB határozat. ABH 1991. 297, 312.

‘visszavesz’ az ember eddig elért jogi pozíciójából, mert az anyatesten kívüli embriónak feltételes jogképessége nincs, az kizárólag az anyatesten belüli embriónak van. A jogszabály a szerint differenciál, hogy az embrió hol helyezkedik el.

Ezzel szemben a Ptk. az ember jogképességének kezdetét – élve születés feltételétől függően – a fogantatáshoz köti.⁶² de a Ptk. e rendelkezését az Eütv. tulajdonképpen lerontja anyatesten kívüli embriók esetében, ‘rászabályoz’ a Ptk.-ra és alapjogi kérdésekre is, kollíziót teremtve a jogszabályok között. A magyar jog szerint tehát az anyatesten kívüli embriónak – későbbi élve születés esetén – nem a fogantatástól kezdődik a jogképessége.

Az anyatesten belül fejlődő embrió, magzat részére adott a feltételes jogképesség, amelyből arra is következtethetünk, hogy a méhen belül fejlődő magzat *személynek* minősül, hiszen a jogképesség kizárólag a személyekhez kapcsolódó kategória. A testen belül fejlődő magzat részére gyámot is lehet rendelni, amennyiben ez jogainak megóvása érdekében szükséges, ami szintén csak a személyhez – s ezen belül is a természetes személyhez – kapcsolódó fogalom.

Az anyatesten kívüli embrió esetében viszont a feltételes jogképesség az Eütv. említett rendelkezése alapján kizárt, az a beültetéstől számítandó. Továbbá a jogszabály szerint rendelkezési jog gyakorolható felette, birtokolni és adományozni lehet, letétbe helyezhető, ebből pedig az következik, hogy az anyatesten kívüli embrió inkább *dolognak* minősül.⁶³

6. Lehetséges szabályozási alternatívák az *in vitro* embrió jogállásával összefüggésben

Az embrionális és magzati jogalanyiség kérdésköre továbbra is nyitott, és napjainkban ismét felszínre kerültek az ezzel kapcsolatos viták, különös tekintettel, ha esetleg a *testen belül* fejlődő magzatra vonatkozó életvédelmi szempontokat próbáljuk meg a *testen kívül* létező embrióra vetíteni. A következő lehetőségek adottak a jogalkotó számára az *in vitro* fertilizáció tekintetében.⁶⁴

Egyrészt a jogalkotó továbbra is korlátok nélkül, vagy bizonyos korlátozásokkal lehetővé teszi az eljáráshoz való hozzáférést a szülők reprodukciós szabadságát tartva szem előtt. Ebben az esetben az anyatesten kívüli embrió *dolognak* minősül, amelyre speciális szabályok vonatkoznak, de az életvédelmi szempontok nem hangsúlyosak.

Másrészt a jogalkotó kiterjeszti a *személy* és jogképesség fogalmát teljes mértékben az anyatesten kívüli embrióra, s ekkor *személynek* minősül, annak minden – fentebb vázolt – jogkövetkezményével együtt. Ez esetben maguknak az *in vitro* fertilizációs eljárásoknak a jogszerű volta is megkérdőjelezhető.

⁶² Vö. Jobbágyi Gábor: *Az élet joga*. Budapest, Szent István Társulat, 2004. 232–234.

⁶³ E különbségtételt erősíti az ún. „szívhang-rendelet” néven elhíresült jogszabály, amely alapján a terhességmegszakítás csak akkor végezhető el, ha a várandós nő számára az egészségügyi szolgáltató a magzati életfunkciók működésére utaló tényezőt egyértelműen azonosítható módon bemutatta. 29/2022. (IX. 12.) BM rendelet a magzati élet védelméről szóló 1992. évi LXXIX. törvény végrehajtásáról szóló 32/1992. (XII. 23.) NM rendelet módosításáról, 1. sz. melléklet.

⁶⁴ Vö. Waters i. m. 65.

Harmadrészt a jogalkotó dönthet úgy is, hogy az *in vitro* embrió valamilyen 'köztes kategória', ami a személy és dolog felosztás tekintetében kissé értelmezhetetlen, de talán e körben értékelhető a potencialitás teóriája azzal, hogy az embriót bizonyos fokú védelem illeti meg, ami megjelenhet például a létrehozott embriók számának korlátozott voltában, a beültetés kötelezettségében, a megsemmisítés kizárásában, azaz bizonyos mértékű életvédelmi aspektusok megjelennek.

Megemlíthető még végül az Egyesült Államok jogirodalmában felvetett ún. 'amalgamated life-property model'. Az olyan államok, amelyek a személynek tekintik a meg nem született életet, s a személy mivolt kezdetét a megtermékenyüléshez kötik, vonakodnak attól, hogy az *in vitro* embriót dolognak tekintsék jogilag.⁶⁵ Ez a modell tulajdonképpen ugyanazt kínálja – más köntösben –, mint például az eddigi magyar szabályozás, azaz az embrió alapvetően dolog, de 'természetéből' adódóan speciális szabályok vonatkoznak rá.

Gyakran használt kifejezés az embrióval, a magzattal kapcsolatban a *potencialitás*, hogy az csupán 'potenciális', lehetséges, az emberré válás képességével bíró élet.⁶⁶ Ez egyrészt alátámaszthatja az embrió feltétlen védelmét, hiszen az embrió kétségtelenül hordozza az emberré válás egyedülálló és máshoz nem hasonlítható képességét. Másrészt viszont meg is foszthatja e védelemtől az embriót, hiszen az emberré válás képessége csupán lehetőség ebben a feltevésben, s nem ténylegesség.

Összességében elmondható, hogy a testen belüli vagy kívüli embrióknak nem csupán a jogi, hanem a morális státusza tekintetében is különbözőek az álláspontok.⁶⁷ Nevezhetjük 'kvázi személyiségnek' vagy 'kvázi embernek' is, amikor a teljes személyiségi státuszuk csupán egy részhalmaza vonatkozik rá,⁶⁸ de nem emberi személyként tekinthető *eleve* jogalanyuk a fogantatástól kezdve.⁶⁹ Egységes álláspont nincsen, a 'terminológiai háború' viszont biztosan nem változtat a biológiai tényeken.

7. Következtetések

Az emberi életről alkotott felfogásunkat nagyban befolyásolják etikai, szociális, vallási, filozófiai tényezők, ahogy a neveltetés, az egyéni tapasztalat, a tudomány szempontjai sem hagyhatók figyelmen kívül.⁷⁰ Kétségtelen például, hogy a 2024-es alaba-

⁶⁵ Tracy J. Frazier: Of Property and Procreation: Oregon's Place in the National Debate over Frozen Embryo Disputes. *Oregon Law Review*, Vol. 88., No. 3. (2009) 939.

⁶⁶ Ivana Szadovska: The Moral Status of the Fetus and the Concept of Personhood. *International Journal of Sciences: Basic and Applied Research*, Vol. 57., No. 1. (2021) 155.

⁶⁷ Lilla Vicsek – Judit Sándor – Zsófia Bauer: The Human Embryo: Mapping Patients' Ethical Decisions in Hungary. *Intersections. East European Journal of Society and Politics*, Vol. 7. No. 2. (2021) 152. <https://doi.org/10.17356/ieejsp.v7i2.780>

⁶⁸ Vö. Ela A. Lesham: Dead Bodies as Quasi-Persons. *Vanderbilt Law Review*, Vol. 77., No. 4. (2024) 1060.

⁶⁹ Frivaldszky János: Az ember jogalanyiségének, életéhez és méltóságához való joga a kortárs katolikus természetjogi alapú jogfilozófiai megközelítésben. *Acta Humana*, 2020/4. 54. <https://doi.org/10.32566/ah.2020.4.2>

⁷⁰ Sara Murray: The Frozen Ones: Disputes, Divorces, and Dispositions. *Florida Law Review*, Vol. 75., No. 3 (2023) 621.

mai LePage-ügyben kifejezetten vallási szempontok domináltak,⁷¹ de kétségtelen az is, hogy mind a terhességmegszakítás, mind az *in vitro* fertilizáció területén hangsúlyeltolódások figyelhetők meg a magzati élet, a magzati jogképesség javára.

A kontinentális jogi gondolkodástól Louisiana felfogása idegen lehet, nálunk a jogi személy kifejezés valamilyen szervezetet jelent, amelyet a jogalkotó jogképeséssel ruház fel annak érdekében, hogy maga a szervezet jogalany lehessen, saját nevében jogokat és kötelezettségeket vállalhasson. Ehhez járul, hogy a jogi szabályozás és a jogtudomány kizárólag a jogi személyekkel, mint szervezetekkel kapcsolatosan dolgozott ki bizonyos jellemzőket, amelyekkel a jogi személynek mint szervezetnek rendelkeznie kell e minőségében. A jogi személy fogalma kizárólag e szervezetekkel összefüggésben gyökeresedett meg, noha a jogi személy fogalmát jogszabály nem adja meg, azt a jogtudomány dolgozta ki. A szervezet azáltal válik jogi személlyé, hogy a jogalkotó ilyenként ismeri el.⁷²

Hazánkban például egy alapvető kiindulópont lehet *in vitro* embriók tekintetében is az, hogy a méhen belül fejlődő magzatnak jogképessége van, igaz ugyan, hogy ez feltételes, de jogilag ez azt bizonyítja, hogy a testen belül fejlődő magzat a *személy* – s nem a dolog – elvi kategóriája alá esik, hiszen a jogképesség a személyhez kötődik. A jogképesség formális és normatív fogalom, a jogalkotó döntésétől függ, hogy a természetes személyeken kívül – valamilyen okból – milyen entitásokat ruház fel vele.⁷³ Minden embernek jogképesnek kell lennie, de jogképes nemcsak az ember lehet. A jog az emberen kívül is bármit jogalannyá, személlyé nyilváníthat. A kontinentális jogrendszerekben azonban az embrió ‘jogi’ személyként való felfogása sem vonhatna maga után olyan lényegi elemeket, amelyek csak a természetes személy sajátosságai, s amelyek kivétel nélkül minden embert megilletnek, s amelyekkel minden fejlődésben lévő embert megillettehne: amilyen például az élet és a méltóság.

⁷¹ Feinberg (2024) i. m. 752.

⁷² Vö. Csehi Zoltán – Navratyil Zoltán: *A személyek joga a 2013. évi V. törvény alapján: Az új Polgári Törvénykönyv szövegének rövid magyarázata*. Budapest, Menedzser Praxis, 2013. 56. Megjegyzendő, hogy az Egyesült Államok jogában is a jogi személy valamilyen szervezetet jelent a magyarhoz hasonló tartalommal: The Law Dictionary – Featuring Black’s Law Dictionary Free Online Law Dictionary 2nd ed. <https://thelawdictionary.org/juridical-person/>

⁷³ Vörös Judit: Az emberi embrió szabályozásának kérdéseiről. *De Iurisprudentia et Iure Publico*, 2012/4. 4.